

**Arkadiusz P. Szajna**

dr, prof. WŚZOP

Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach

orcid.org/0000-0001-6327-4234

## **Środki przymusu bezpośredniego stosowane w celu wyegzekwowania (wobec oskarżonego, podejrzanego, osoby podejrzanej) spełnienia obowiązków dowodowych wynikających z art. 74 § 2 i 3 k.p.k. Analiza *de lege lata* oraz postulaty *de lege ferenda***

### **Wprowadzenie**

Problematyka stosowania środków przymusu bezpośredniego celem wyegzekwowania wobec oskarżonego, podejrzanego i osoby podejrzanej spełnienia obowiązków dowodowych przewidzianych w art. 74 § 2 i 3 k.p.k.<sup>1</sup> jest niezwykle istotna dla praktyków, podmiotów upoważnionych do ich zastosowania i dlatego wymaga dogłębnego przeanalizowania z uwagi m.in. na to, że:

- 1) Kodeks postępowania karnego tylko w jednym miejscu odwołuje się do tychże środków, czyniąc to w art. 74 § 3a oraz wskazując, że można je stosować w zakresie niezbędnym do wykonania danej czynności, co nawiązuje – w sposób oczywisty – do zasady

---

<sup>1</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 46, 304), dalej także: k.p.k.

niezbędności i minimalizacji szkód wprowadzonych do ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej<sup>2</sup>, przybierając niejako formę częściowego *superfluum* z tytułu szerszego ujęcia problematyki reguł użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego w u.ś.p.b.,

- 2) art. 74 § 3a k.p.k. przewiduje możliwość zastosowania siły fizycznej, ale ustawodawca nie wyjaśnił, jak należy to pojęcie rozumieć. Konieczne jest zatem ustalenie, czy pod postacią siły fizycznej – jako środka przymusu bezpośredniego – należy rozumieć techniki transportowe, obrony, ataku, obezwładnienia, które są przewidziane w art. 12 ust. 1 pkt 1 u.ś.p.b.,
- 3) ustawodawca w art. 74 § 3a k.p.k. posłużył się nieaktualnym, generującym problemy natury wykładniczej pojęciem „środki techniczne”. Istotne jest zatem ustalenie, czy celem wyegzekwowania spełnienia wyłącznie obowiązków dowodowych można wobec oskarżonego, podejrzanego, osoby podejrzanej zastosować np. kajdanki zakładane na ręce, nogi, zespolone, kaftan bezpieczeństwa, pas obezwładniający, siatkę obezwładniającą czy chociażby kask zabezpieczający,
- 4) art. 74 § 3a k.p.k. nie zawiera informacji wskazujących na to, jakie podmioty są upoważnione do stosowania środków przymusu bezpośredniego celem wyegzekwowania spełnienia obowiązków dowodowych przewidzianych w § 2 i 3 tego artykułu.

Podjmując się opracowania zagadnienia ujętego w temacie niniejszego opracowania, należało stworzyć swoistą merytoryczną podstawę pod dalsze rozważania. Dlatego poprzedzono je analizą pojęć takich jak: oskarżony, podejrzany, osoba podejrzana. Ponadto przedstawiono katalog obowiązków dowodowych (w świetle zasady *nemo se ipsum accusare tenetur*), którym to ww. osoby obowiązane są się poddać (tzw. obowiązek *pati*).

---

<sup>2</sup> T.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 555, 820, dalej także: u.ś.p.b.

## Pojęcie oskarżonego, podejrzanego, osoby podejranej i potencjalnie podejranej

Celem przeprowadzenia kompleksowej analizy zagadnienia związanego ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego, w przypadku zajścia konieczności wyegzekwowania obowiązków przewidzianych w art. 74 § 2 i 3 k.p.k., na samym początku należy wyjaśnić, kiedy w świetle przepisów ustawy karnej procesowej mamy styczność z oskarżonym, podejrzanym, osobą podejrzaną i potencjalnie podejrzaną. Przedstawienie tej kwestii w niniejszym punkcie pozwoli również na wyciągnięcie wniosków, wobec kogo *in concreto* i na jakim etapie procesu karnego (postępowanie przygotowawcze w fazie *in rem*, *in personam*, postępowanie sądowe) takie środki mogą być – w świetle art. 74 § 2, 3 i 3a k.p.k. – stosowane. *Ergo* oskarżony jest stroną bierną<sup>3</sup> postępowania sądowego i zgodnie z art. 71 § 2 k.p.k. to osoba:

- 1) przeciwko której wniesiono oskarżenie do sądu,
- 2) wobec której prokurator złożył wniosek wskazany w art. 335 § 1 k.p.k. lub wniosek o warunkowe umorzenie postępowania.

Odnosząc się do pierwszego punktu należy podkreślić, że status oskarżonego dana osoba nabywa w czasie, gdy oskarżyciel publiczny lub prywatny skierował przeciwko niej akt oskarżenia (art. 331 § 1 i 2 oraz art. 487 k.p.k.)<sup>4</sup>. Do wniesienia i popierania oskarżenia uprawniony jest prokurator będący ww. oskarżycielem publicznym (art. 45 § 1 k.p.k.). Inne organy państwowe też mogą przybrać rolę oskarżyciela publicznego na mocy szczególnych przepisów ustawy (art. 45 § 2 k.p.k.). Określa się je wówczas mianem nieprokuratorских oskarżycieli publicznych<sup>5</sup>. Do grona takich organów można zaliczyć m.in. organy Policji, Państwowej Inspekcji Sanitarnej,

<sup>3</sup> Stroną procesową czynną jest podmiot, który występuje z żądaniem ukarania sprawcy za zarzucany mu czyn. Natomiast stroną procesową bierną jest podmiot, wobec którego takie żądanie jest skierowane.

<sup>4</sup> K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, *Komentarz do art. 71 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, Legalis, pkt IV 1.

<sup>5</sup> W. Posnow, *Komentarz do art. 71 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, *op. cit.*, pkt 6.

Straży Granicznej<sup>6</sup>. Pokrzywdzony również może wystąpić z aktem oskarżenia do sądu. Taka sytuacja ma miejsce, gdy w sprawie publicznoskargowej złoży on tzw. subsydiarny akt oskarżenia (art. 55 § 1 k.p.k.) lub wystąpi do sądu z tzw. prywatnym aktem oskarżenia w sprawach prywatnoskargowych (np. dot. art. 216 i 217 k.k.<sup>7</sup>).

Nawiązując do drugiego punktu, należy wyjaśnić, że przewidziany w art. 335 § 1 k.p.k. wniosek o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych za zarzucany występki może być złożony przez prokuratora pod warunkiem przyznania się do winy. Ta istotna przesłanka, w związku z innymi przewidzianymi w art. 335 § 1 k.p.k., odróżnia samodzielny wniosek o skazanie od tego typu wniosku dołączonego do aktu oskarżenia, co zostało uregulowane w art. 335 § 2 k.p.k.<sup>8</sup> Warto również podkreślić, że ww. przepis „nie wymaga *expressis verbis* przyznania się oskarżonego do winy”<sup>9</sup>. Oskarżonym jest też osoba, wobec której prokurator złożył wniosek o warunkowe umorzenie postępowania, które to należy pojmować jako środek odznaczający się rezygnacją z prowadzenia postępowania karnego (odstąpienie od skazania i ukarania sprawcy uznanego za winnego)<sup>10</sup>. Nawiązując do powyższego, warto podkreślić, że warunkowe umorzenie postępowania związane jest ze stwierdzeniem popełnienia przestępstwa (wynika to wprost z art. 66 § 1 k.k.)<sup>11</sup>. Rację ma J. Lachowski, pisząc, że

uregulowanie to stanowi bowiem o społecznej szkodliwości czynu i winie, które nie mogą być znaczne, a w prawie karnym każdy czyn zabroniony, który legitymuje się społeczną szkodliwością wyższą niż znikoma (art. 1 § 2 k.k.) oraz winą (art. 1 § 3 k.k.), jest przestępstwem<sup>12</sup>.

<sup>6</sup> *Ibidem*.

<sup>7</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 383).

<sup>8</sup> W. Posnow, *Komentarz do art. 71 k.p.k., op. cit.*

<sup>9</sup> *Ibidem*.

<sup>10</sup> S. Hypś, *Komentarz do art. 66 k.k., [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, Legalis, pkt I 1.

<sup>11</sup> J. Lachowski, *Komentarz do art. 66 k.k., [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021, Legalis, pkt I 2.

<sup>12</sup> *Ibidem*.

Ponadto – poza opisanymi przypadkami – za oskarżonego uznaje się także osobę, przeciwko której złożono wniosek o rozpoznanie sprawy przez sąd w postępowaniu przyspieszonym (art. 517b § 1 i art. 517d § 1 k.p.k.)<sup>13</sup>. Odnosząc się pokrótce do powyższego, należy wskazać, że tego rodzaju wniosek<sup>14</sup> sporządzany przez Policję<sup>15</sup> jest pismem procesowym, które „[...] inicjując postępowanie sądowe, wyraża wolę pociągnięcia do odpowiedzialności karnej określonej osoby za zarzucany jej czyn zabroniony”<sup>16</sup>. Kończąc przedmiotowe rozważania, słusznie przedstawiciele doktryny podnoszą, że status oskarżonego nie nabywa osoba, wobec której prokurator skierował sprawę do sądu z wnioskiem o umorzenie postępowania i zastosowanie środków zabezpieczających<sup>17</sup>.

Kolejnym uczestnikiem procesu karnego, któremu należy poświęcić uwagę, jest podejrzany. Status podejrzanego – strony biernej postępowania przygotowawczego – nabywa osoba, której przedstawiono zarzut popełnienia przestępstwa. Ustawa karnoprosocowa wyróżnia dwie formy przedstawienia zarzutów:

- 1) na piśmie – wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów,
- 2) ustnie – postawienie zarzutów w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego (art. 71 § 1 k.p.k.).

Nawiązując do pierwszego punktu, należy podkreślić, że wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów wiąże się ze sporządzeniem takiego postanowienia, niezwłocznym jego ogłoszeniem i przesłuchaniem podejrzanego<sup>18</sup>. Rację mają K.T. Boratyńska i P. Czarnecki w tym, że wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów nie może być utożsamiane z jego sporządzeniem, ponieważ wydanie takiej decyzji procesowej wiąże się

<sup>13</sup> K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, *Komentarz do art. 71 k.p.k., op. cit.*, pkt IV 1.

<sup>14</sup> Będący surogatem aktu oskarżenia.

<sup>15</sup> Policja przedstawia go prokuratorowi do zatwierdzenia w przypadku, gdy zachodzą warunki do wystąpienia z wnioskiem o konsensualne zakończenie sprawy (art. 517 d § 2 k.p.k.). Źródło: A. Świątłowski, *Komentarz do art. 517d k.p.k., [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2021, Legalis, pkt I 4.

<sup>16</sup> P. Gensikowski, *Komentarz do art. 517 d k.p.k., [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, Legalis, pkt I 1.

<sup>17</sup> W. Posnow, *Komentarz do art. 71 k.p.k., op. cit.*, pkt 6.

<sup>18</sup> *Ibidem*, pkt 2.

z jej uzewnętrznieniem<sup>19</sup>. Niezwłoczność, o której wspomniano, nie oznacza natychmiastowości podjęcia określonych czynności, tylko ich wykonanie w możliwie najszybszym czasie<sup>20</sup>. Ponadto autor pragnie zwrócić uwagę, że art. 313 § 1 k.p.k. przewiduje dwie sytuacje odnoszące się do przedstawienia zarzutów. Pierwsza związana jest z faktyczną możliwością jego ogłoszenia i przesłuchania podejrzanego, z kolei w drugiej spotykamy się z brakiem takiej możliwości z powodu ukrywania się lub nieobecności podejrzanego w kraju<sup>21</sup>. W pierwszym przypadku wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów obejmuje sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jego niezwłoczne ogłoszenie podejrzanemu i przesłuchanie go<sup>22</sup>. Natomiast w drugiej sytuacji ogłoszenie postanowienia i przesłuchanie podejrzanego przesunięte jest w czasie, ale – co należy wyraźnie podkreślić – sporządzone postanowienie o przedstawieniu zarzutów traktowane jest wówczas jak jego wydanie<sup>23</sup>. Tak więc z wydaniem ww. postanowienia mamy do czynienia w momencie rozpoczęcia przesłuchania (pierwszy zaprezentowany przypadek) oraz w chwili sporządzenia ww. postanowienia (drugi zaprezentowany przypadek)<sup>24</sup>.

Odnosząc się do kolejnego punktu, trzeba podkreślić, że w przeciwnieństwie do sytuacji opisanej w pierwszym punkcie przedstawienie zarzutów nie jest związane z wydaniem postanowienia. Może ono mieć miejsce w tzw. postępowaniu w niezbędnym zakresie (art. 308 § 2 k.p.k.). Wówczas w wypadkach niecierpiących zwłoki, w szczególności gdy mogłoby to spowodować zatarcie śladów lub dowodów przestępstwa, można przesłuchać osobę podejrzaną o popełnienie przestępstwa w charakterze podejrzanego przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jeżeli zachodzą warunki do sporządzenia takiego postanowienia. Przesłuchanie rozpoczyna się od poinformowania o treści zarzutu.

<sup>19</sup> K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, *Komentarz do art. 71 k.p.k., op. cit.*, pkt III 1.

<sup>20</sup> D. Drajewicz, *Komentarz do art. 71 k.p.k., [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz, red. idem, Warszawa 2020, Legalis, pkt I 3.*

<sup>21</sup> *Ibidem.*

<sup>22</sup> *Ibidem.*

<sup>23</sup> *Ibidem.*

<sup>24</sup> *Ibidem.*

Ponadto z przedstawieniem zarzutów w formie ustnej mamy do czynienia w dochodzeniu, ponieważ przepisy k.p.k. regulujące tę odformalizowaną – w porównaniu z śledztwem – formę prowadzenia postępowania przygotowawczego nie wymagają sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów, z wyjątkiem sytuacji, gdy podejrzany jest tymczasowo aresztowany (art. 325g § 1 k.p.k.). Ważne jest również to, że w obu powyższych wypadkach przesłuchanie osoby podejrzanej rozpoczyna się od poinformowania jej o treści zarzutów, co wpisuje się do protokołu przesłuchania. Zatem od chwili ustnego przedstawienia zarzutów osobę podejrzaną uważa się za podejrzanego<sup>25</sup>.

Przedstawienie zarzutów określonej osobie w każdej z zaprezentowanych wyżej form sprawia, że kończy się postępowanie przygotowawcze w fazie *in rem*, a rozpoczyna postępowanie przygotowawcze w fazie *in personam*. Osoba, której został przedstawiony zarzut, nabywa w postępowaniu przygotowawczym – z mocy prawa – status strony biernej, czyli podejrzanego (art. 299 § 1 k.p.k.).

Konieczne trzeba w tym miejscu pokrótce odnieść się do art. 71 § 3 k.p.k., który dotyczy tzw. oskarżonego w szerokim znaczeniu (*sensu largo*). Na mocy przedmiotowego przepisu, jeżeli k.p.k. używa w znaczeniu ogólnym określenia „oskarżony”, odpowiednie przepisy mają zastosowanie także do podejrzanego. Pojęciem tym ustawodawca posługuje się – z powodów legislacyjnych – wówczas, gdy dana regulacja może mieć zastosowanie do podejrzanego (postępowanie przygotowawcze w fazie *in personam*), jak i do oskarżonego w wąskim znaczeniu (*sensu stricto*), na którego przedstawienie poświęcono początkowe fragmenty niniejszego punktu pracy.

Po zaprezentowaniu pojęcia oskarżonego i podejrzanego należy zwrócić również uwagę na termin „osoba podejrzana” (zwany również faktycznie podejrzanym), którą to ustawodawca posługuje się w kilku miejscach k.p.k., ale jej nie definiuje w sposób legalny<sup>26</sup>. Ergo jest to osoba, wobec której nie wydano postanowienia o przedstawieniu zarzutów, nie przesłuchano jej w charakterze podejrzanego po przedstawieniu zarzutów<sup>27</sup>, jednakże organy są w posiadaniu

<sup>25</sup> W. Posnow, *Komentarz do art. 71 k.p.k.*, *op. cit.*, pkt 3.

<sup>26</sup> Zob. art. 74 § 3; art. 237 § 4; art. 244 § 1; art. 247 § 1; art. 308 § 1–2 k.p.k.

<sup>27</sup> K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, *Komentarz do art. 71 k.p.k.*, *op. cit.*, pkt II 1.

informacji ukazujących ją jako sprawcę przestępstwa i przez to skupiają wokół jej osoby swoje działania<sup>28</sup>. Słusznie podaje C.P. Kłak, że „skoro ustawodawca posłużył się pojęciem »osoby podejrzanej«, jednocześnie definiując legalnie »podejrzanego«, nie można uznać, że »osoba podejrzana« jest synonimem podejrzanego”<sup>29</sup>. Osoba podejrzana nie ma statusu strony w postępowaniu przygotowawczym – w przeciwieństwie do podejrzanego – i nie przysługują jej takie uprawnienia, jakimi dysponuje podejrzanym, np. nie ma prawa do obrony<sup>30</sup>.

Rację ma W. Posnow w tym, że „osoba podejrzana dysponuje tylko takimi uprawnieniami i obciążona jest tylko takimi obowiązkami, jakie w związku z podjętą przez organy procesowe czynnością przepisy karnoprocesowe wyznaczają dla podmiotu, którego dana czynność dotyczy [...]”<sup>31</sup>. Przywołany autor podaje, że np. w przypadku zatrzymania osoba podejrzana ma prawo wniesienia na tę czynność zażalenia do sądu w myśl art. 246 § 1 k.p.k., a na podstawie art. 244 § 2 k.p.k. ma również prawo do skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego<sup>32</sup>.

Ustawodawca w k.p.k. posługuje się terminami „oskarżony”, „podejrzanym” oraz „osoba podejrzana”. Jednakże w ustawie karnoprocesowej nie spotkamy się z kolejnym pojęciem, tj. osobą potencjalnie podejrzaną (inaczej osobą podejrzaną). Należy podkreślić, że analizowany termin został wypracowany przez doktrynę i nie stanowi synonimu w stosunku do osoby podejrzanej. Z kolei za podstawę jego wyróżnienia uznaje się art. 192a k.p.k.<sup>33</sup> Czynności wykonywane na tej podstawie prawnej (pobranie odcisków daktyloskopijnych, wymazu ze śluzówki policzków, włosów, śliny, próby pisma, zapachu, wykonanie fotografii, utrwalenie głosu, przeprowadzenie

<sup>28</sup> *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018, s. 579.

<sup>29</sup> C.P. Kłak, „Osoba podejrzana” oraz „potencjalnie podejrzana” w polskim procesie karnym a zasada *nemo se ipsum accusare tenetur*, „Ius Novum” 2012, t. 6, nr 4, s. 56.

<sup>30</sup> *Proces karny*, *op. cit.*, s. 579.

<sup>31</sup> W. Posnow, *Komentarz do art. 71 k.p.k.*, *op. cit.*, pkt 4.

<sup>32</sup> Osoba podejrzana nie jest stroną w postępowaniu przygotowawczym i dlatego adwokat czy też radca prawny, który udziela jej porady prawnej, nie jest jej obrońcą, ale pełnomocnikiem.

<sup>33</sup> C.P. Kłak, „Osoba podejrzana”..., *op. cit.*, s. 58.

badan poligraficznych) mają charakter eliminacyjny, których celem jest – jak słusznie podaje C.P. Kłak – wykluczenie z kręgu osób podejrzanych<sup>34</sup>. Ergo nie mogą być one utożsamiane z badaniami dowodowymi przeprowadzanymi na podstawie art. 74 § 3 k.p.k. wobec osób podejrzanych. Powyższe stanowi istotny argument przemawiający za rozróżnieniem osoby podejrzanej od potencjalnie podejrzanej, ponieważ „[...] w przeciwnym bowiem wypadku ustawodawca nie stworzyłby odrębnej, samoistnej podstawy do przeprowadzenia czynności dowodowych o charakterze eliminacyjnym, lecz oparł się na rozwiązaniu zawartym w art. 74 § 3 k.p.k.”<sup>35</sup>. Koniecznie trzeba w tym miejscu udzielić odpowiedzi na pytanie, kim w takim razie jest osoba potencjalnie podejrzana. Po pierwsze, osoba ta znajduje się wśród grupy ludzi, którzy „[...] uważani są przez organy ścigania za możliwych i potencjalnych sprawców konkretnego czynu zabronionego”<sup>36</sup>. Po drugie jest nią ten, kto może mieć związek z przestępstwem i nie jest w świetle ww. wymagane uzasadnione podejrzenie jego popełnienia<sup>37</sup>. Ponadto – jak słusznie podkreśla się w doktrynie – w zupełności wystarczające jest wykazanie istnienia potencjalnej możliwości związku danej osoby z przestępstwem, mogącej wynikać np. z faktu zamieszkiwania z osobą, którą pozbawiono życia<sup>38</sup>.

Podsumowując, na mocy art. 74 § 2 k.p.k. czynności dowodowe przewidziane w tym artykule mogą być wykonane wobec oskarżonego w postępowaniu sądowym oraz z uwagi na art. 71 § 3 k.p.k. w stosunku do podejzanej w postępowaniu przygotowawczym (faza *in personam*). Ponadto na mocy art. 74 § 3 k.p.k. przewidziane w nim czynności mogą zostać przeprowadzone wobec osoby podejzanej, która występuje w postępowaniu przygotowawczym (faza *in rem*). Można również na podstawie art. 192a k.p.k. przeprowadzić określone w tym przepisie czynności eliminacyjne wobec

<sup>34</sup> *Ibidem*.

<sup>35</sup> *Ibidem*, s. 59.

<sup>36</sup> M. Kucharczyk, „Osoba podejzana”, „podejzany” i „oskarżony” w polskim procesie karnym – zakres pojęciowy, „Problemy Prawa Karnego” 2017, nr 1(27), s. 135.

<sup>37</sup> C.P. Kłak, „Osoba podejzana”..., *op. cit.*, s. 59.

<sup>38</sup> *Ibidem*.

osób potencjalnie podejrzanych. Zaprezentowane w tej części pracy ustalenia stanowią podstawę dla dalszych rozważań związanych z problematyką egzekwowania obowiązków nałożonych na oskarżonego, podejrzanego oraz osobę podejrzaną, które z kolei zostały przewidziane w art. 74 § 2 i 3 k.p.k.

**Katalog obowiązków dowodowych (w świetle zasady *nemo se ipsum accusare tenetur*), którym oskarżony (podejrzaný) oraz osoba podejrzana są obowiązani się poddać**

Katalog obowiązków, którym oskarżony (podejrzaný) obowiązany jest się poddać, zawiera zdecydowanie szerszy zakres badań możliwych do wykonania, niż ma to miejsce w stosunku do osoby podejranej i potencjalnie podejranej. Zatem w myśl art. 74 § 2 k.p.k. oskarżony (podejrzaný) ma obowiązek poddać się:

- 1) oględzinom zewnętrznym ciała oraz innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała; wolno także w szczególności od oskarżonego pobrać odciski, fotografować go oraz okazać w celach rozpoznawczych innym osobom,
- 2) badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na jego ciele, z wyjątkiem chirurgicznych, pod warunkiem że dokonywane są przez uprawnionego do tego pracownika służby zdrowia z zachowaniem wskazań wiedzy lekarskiej i nie zagrażają zdrowiu oskarżonego, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest nieodzowne; w szczególności oskarżony jest obowiązany przy zachowaniu tych warunków poddać się pobraniu krwi, włosów lub wydzielin organizmu, z zastrzeżeniem pkt 3,
- 3) pobraniu przez funkcjonariusza Policji wymazu ze śluzówki policzków, jeżeli jest to nieodzowne i nie zachodzi obawa, że zagrażałoby to zdrowiu oskarżonego lub innych osób.

Natomiast osobę podejrzaną można poddać badaniom, czynnościom, o których wspomniano w pkt 1 oraz – przy zachowaniu wymagań wskazanych w pkt 2 i 3 – istnieje możliwość pobrania krwi, włosów, wymazu ze śluzówki policzków lub innych wydzielin organizmu (art. 74 § 3 k.p.k.). Porównując § 2 z § 3 art. 74 k.p.k., należy

wyciągnąć wniossek, iż wyłącznie wobec oskarżonego (podejrzanego) można przeprowadzić badania:

- 1) psychologiczne,
- 2) psychiatryczne,
- 3) połączone z wykonywaniem zabiegów na jego ciele, z wyłączeniem chirurgicznych.

Zatem osoba podejrzana nie może być poddana badaniom, o których wspomniano w pkt 1 i 2, a w odniesieniu do pkt 3 możliwe jest jedynie pobranie krwi, włosów, wymazu ze śluzówki policzków lub innych wydzielin organizmu. Tak więc – jak wykazano – katalog badań możliwych do przeprowadzenia wobec osoby podejrzanej jest zdecydowanie węższy od tego, który dotyczy oskarżonego (podejzanego).

Możliwość przeprowadzenia pewnych czynności wobec osoby potencjalnie podejrzanej przewiduje z kolei art. 192a § 1 k.p.k., których to katalog jest zdecydowanie uboższy, niż ma to miejsce w stosunku do oskarżonego (podejzanego). Dodatkowo ustawodawca *expressis verbis* określił cele realizacji tych czynności, tj. ograniczenie kręgu osób podejrzanych lub ustalenie wartości dowodowej ujawnionych śladów.

Porównując zakres możliwych do przeprowadzenia badań wobec oskarżonego (podejzanego), osoby podejrzanej i potencjalnie podejrzanej, należy zwrócić uwagę na dodatkowe różnice. Otóż katalog badań połączonych z wykonywaniem zabiegów na ciele, przewidziany wobec pierwszego z ww. grupy podmiotów, ma charakter otwarty dzięki wprowadzeniu do art. 74 § 2 pkt 1 k.p.k. określenia „[...] wolno także w szczególności od [...]”. Natomiast w przypadku drugiego i trzeciego podmiotu mamy do czynienia z katalogiem zamkniętym (*numerus clausus*), bowiem ustawodawca zdecydował się na enumeratywne wypisanie tych możliwych do przeprowadzania, wykluczając tym samym inne. Mając na uwadze powyższe rozważania, trzeba uznać, w ślad za C.P. Kłakiem

[...] że dopiero formalne przedstawienie zarzutów otwiera możliwość poddania podejrzanego określonym badaniom i czynnościom w celach dowodowych, które nie są dopuszczalne zanim nie zostaną sformułowane wobec danej osoby zarzuty<sup>39</sup>.

<sup>39</sup> *Ibidem*, s. 67–68.

Zasada *nemo se ipsum accusare tenetur*<sup>40</sup> wyraźnie wyartykułowana w art. 74 § 1 k.p.k. stanowi, że oskarżony (podejrzany) nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności oraz dostarczania dowodów na swoją niekorzyść. Niezmiernie ciekawe i warte zaznaczenia jest to, że jurydyczne korzenie tej zasady znajdujemy w prawie talmudycznym, na mocy którego zabronione było uznanie przed sądem za dowód przyznania się do winy, nawet gdy odbyło się to w sposób dobrowolny<sup>41</sup>. Dopiero 15 grudnia 1791 r. reguła ta została po raz pierwszy wprowadzona do aktu normatywnego, a miało to związek z wejściem do porządku prawnego piątej poprawki Konstytucji Stanów Zjednoczonych<sup>42</sup>. Natomiast w polskim prawie karnym procesowym reguła ta została wyraźnie skodyfikowana dopiero w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r., ale – co należy podkreślić – w ustawie z dnia 19 kwietnia 1969 r. był przewidziany katalog czynności, którym to oskarżony miał obowiązek się poddać<sup>43</sup>. Przechodząc do obowiązującego k.p.k. – pozostawiając na uboczu przedmiotowych rozważań aspekty historyczne – słusznie w doktrynie podkreśla się, że reguła *nemo se ipsum accusare tenetur* stanowi swoistą konsekwencję funkcjonującej w art. 5 § 1 k.p.k. zasady domniemania niewinności<sup>44</sup>. Obecność tych dwóch zasad wyraźnie wskazanych w ustawie karnoprocesowej współgra z prawem międzynarodowym. Na dowód powyższego, w ślad za W. Posnowem, warto podać przykład art. 14 ust. 2 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, na mocy którego „Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo być uważana za niewinną aż do udowodnienia jej winy zgodnie z ustawą” oraz ust. 3 lit. g ww. artykułu: „Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo, na zasadach pełnej równości, co najmniej do następujących gwarancji: [...] nieprzymuszania do zeznawania przeciwko sobie lub do przyznania się do winy”<sup>45</sup>.

<sup>40</sup> Określana również mianem prawa do nieobciążania się.

<sup>41</sup> J. Kret, *Zakres obowiązywania zasady nemo se ipsum accusare tenetur na tle nowych rozwiązań technicznych i prawnych w motoryzacji*, „Studia Prawnicze KUL” 2020, nr 3(83), s. 418.

<sup>42</sup> *Ibidem*, s. 419.

<sup>43</sup> *Ibidem*.

<sup>44</sup> W. Posnow, *Komentarz do art. 74 k.p.k.*, *op. cit.*, pkt I 1.

<sup>45</sup> *Ibidem*.

Zasada *nemo se ipsum accusare tenetur* wiąże się z brakiem po stronie oskarżonego (podejrzanego) obowiązku dowodzenia swojej niewinności oraz zakazem jego przymuszania do przedstawiania dowodów przeciwko sobie<sup>46</sup>. Rezultatem jej obowiązywania jest wprowadzenie m.in. prawa do odmowy złożenia wyjaśnień (art. 175 § 1 k.p.k.), zakazu stosowania w związku z przesłuchaniem m.in. środków kontrolujących nieświadome reakcje organizmu, przymusu lub groźby bezprawnej (art. 171 § 5 k.p.k.). Regulacje te zawierają uprawnienia oskarżonego (podejrzanego) i adresowane są wprost do organów procesowych, z których jednoznacznie wynika zakaz jakiegokolwiek egzekwowania wobec niego aktywnych form dostarczania dowodów<sup>47</sup>. Jaka jest zatem zależność pomiędzy art. 74 § 1 k.p.k. dotycząca zakazu zmuszania do oskarżenia siebie samego, braku obowiązku dostarczania dowodów przeciwko sobie<sup>48</sup> a art. 74 § 2 k.p.k. odnoszącym się do obowiązków oskarżonego (podejrzanego)? Otóż w art. 74 § 1 k.p.k. mamy do czynienia z brakiem obowiązku aktywnego zachowania się w procesie, a z art. 74 § 2 k.p.k. wynika obowiązek biernego poddania się przewidzianym tam badaniom, czynnościom, czyli ich znoszenia (*pati*). Również Sąd Najwyższy stanowczo wypowiedział się w tej kwestii, podkreślając, że

przepis art. 74 § 2 k.p.k. nakłada na oskarżonego obowiązek „poddania” się badaniom, a zatem obowiązek ten może polegać na znoszeniu pewnych niedogodności związanych z badaniem. Z przepisu tego nie wynika jednak, by podejrzany był obowiązany do aktywnego uczestniczenia w uzyskiwaniu dowodów przeciwko niemu<sup>49</sup>.

Idealnie w powyższe rozważania wpisuje się zagadnienie związane z problematyką pobrania próby głosu, pisma na potrzeby identyfikacyjnych badań fonoskopijnych i pismoznawczych. Pobranie ww. materiałów porównawczych wiąże się z koniecznością

<sup>46</sup> D. Drajewicz, *Komentarz do art. 74 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. *idem*, *op. cit.*, pkt I 1.

<sup>47</sup> Wyrok SN – Izba Karna z dnia 15 października 2015 r., III KK 206/15, Legalis nr 1460738; postanowienie SN – Izba Karna z dnia 22 września 2008 r., IV KK 241/08, Legalis nr 118119.

<sup>48</sup> K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, *Komentarz do art. 74 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. A. Sakowicz, *op. cit.*, pkt I 1.

<sup>49</sup> Wyrok SN – Izba Karna z dnia 21 lipca 2000 r., II KKN 108/00, Legalis nr 49078.

zaistnienia aktywności po stronie osoby, od której chce się go uzyskać, co w świetle przeprowadzonej analizy art. 74 § 2 k.p.k. sprawia, że oskarżony (podejrzany) nie ma jednak obowiązku podejmowania takiej aktywności<sup>50</sup>. Sąd Najwyższy w jednym ze swoich judykatów trafnie pisze, że

Utrwalenie próby głosu wymaga aktywności oskarżonego, a zatem omawiany przepis nie nakłada na niego obowiązku takiej aktywności. Praktycznie nie byłoby możliwe wykorzystanie przymusu osobistego, by zmusić oskarżonego do złożenia wypowiedzi celem jej utrwalenia jej do badań fonoskopijnych<sup>51</sup>.

Przy czym należy wyraźnie podkreślić, że gdy np. organy prowadzące postępowanie przygotowawcze dysponują tego rodzaju materiałem dowodowym pochodzącym od oskarżonego (podejrzanego), to można go wykorzystać nawet wtedy, gdy odmówił on udziału w czynności uzyskania takiego materiału<sup>52</sup>. Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy: „Nie ma też znaczenia, kiedy powstał taki materiał dowodowy przydatny do badań porównawczych – przed czy po odmowie uczestniczenia w badaniu – jak również to, czy oskarżony był świadomy tego, że jego wypowiedź zostanie utrwalona”<sup>53</sup>.

Zastanówmy się, czy zasada *nemo se ipsum accusare tenetur* ma również zastosowanie do osoby podejrzanej i potencjalnie podejrzanej. Interpretując – w sposób literalny – art. 74 § 1 k.p.k., możemy dojść wręcz do przekonania, iż reguła ta dotyczy oskarżonego oraz z uwagi na art. 71 § 3 k.p.k. – również podejzanego. *Ergo* nie obejmuje ona osoby podejrzanej i potencjalnie podejrzanej. Jednakże – zdaniem autora – pozbawienie ww. podmiotów ochrony wynikającej z prawa do nieobciążania się stanowiłoby spore nadużycie w obszarze szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości. Trafne argumenty przemawiające za objęciem osoby podejrzanej i potencjalnie podejrzanej regułą *nemo se ipsum accusare tenetur*

<sup>50</sup> K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, *Komentarz do art. 74 k.p.k., op. cit.*, pkt I 6.

<sup>51</sup> Wyrok SN – Izba Karna z dnia 21 lipca 2000 r., II KKN 108/00, Legalis nr 49078.

<sup>52</sup> *Ibidem*.

<sup>53</sup> Cyt. wyrok SN z dnia 21 lipca 2000 r.

prezentuje w swoim dziele na kilku stronach C.P. Kłak<sup>54</sup>. Za poglądem wyrażonym przez autora przemawia również opinia R. Kmiecika, który w swoim artykule pisze, że przedmiotowa zasada

[...] dotyczy *a fortiori* sytuacji obywatela w ogóle nie uwikłanego w postępowanie karne, który nie jest ani oskarżonym, ani podejrzanym, lecz pozostaje osobą postronną lub jedynie świadkiem w sprawie karnej. To samo dotyczy też osoby podejrzewanej lub podejrzaney, pozostającej jednak poza procesem karnym z powodu braku jakichkolwiek podstaw dowodowych umożliwiających podjęcie wobec niej czynności procesowych lub przedstawienie jej zarzutu popełnienia przestępstwa<sup>55</sup>.

Mając na uwadze zaprezentowane poglądy przedstawicieli doktryny, należy uznać, że osoba podejrzana i potencjalnie podejrzana powinna być objęta tą regułą, mimo że nie postawiono jej zarzutów, przez co nie nabyła jeszcze statusu podejrzanego<sup>56</sup>.

Dzięki przeprowadzonej analizie art. 74 § 2 i 3 k.p.k. wiadomo, jakim obowiązkom dowodowym zobowiązany jest się poddać oskarżony, podejrzan oraz osoba podejrzana. Wobec powyższego – w kolejnej części przedmiotowego opracowania – należy zastanowić się, jakie środki i przez kogo mogą być zastosowane celem wyegzekwowania spełniania tych obowiązków w razie odmowy poddania się im.

### Katalogu środków przymusu bezpośredniego przewidziany w art. 74 § 3a k.p.k. oraz podmioty uprawnione do ich stosowania

Środki przymusu bezpośredniego można określić mianem działań podejmowanych przez uprawniony podmiot, których to zastosowanie skutkuje ograniczeniem zagwarantowanych w Konstytucji praw i swobód danego człowieka (np. prawa do swobodnego przemieszczania się). Dlatego też z uwagi m.in. na art. 31 ust. 3, art. 41 ust. 1 ustawy zasadniczej oraz wkraczanie tego typu środków w obszar

<sup>54</sup> C.P. Kłak, „Osoba podejrzana”..., *op. cit.*, s. 61–65.

<sup>55</sup> R. Kmiecik, *Prawo do milczenia zatrzymanej osoby podejrzaney (w świetle reguły nemo tenetur)*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 7–8, s. 17.

<sup>56</sup> C.P. Kłak, „Osoba podejrzana”..., *op. cit.*, s. 64.

konstytucyjnie chronionych wolności i praw jednostki konieczne jest ich dokładne regulowanie w drodze ustawy (np. rodzaj możliwych do zastosowania środków, warunki, przesłanki ich stosowania)<sup>57</sup>. Na powyższe zwrócił uwagę – w jednym ze swoich wyroków – Trybunał Konstytucyjny, podkreślając, że „materia dotycząca stosowania środków przymusu bezpośredniego, jako wkraczająca w sferę konstytucyjnych praw i wolności, wymaga, zgodnie z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji, kompleksowego i szczegółowego uregulowania na poziomie ustawy”<sup>58</sup>. Efektem wydania tego judykatu było opracowanie u.ś.p.b., która obowiązuje do dnia dzisiejszego i reguluje materię związaną z problematyką stosowania tego rodzaju środków. Jednakże warto zwrócić uwagę, że przepisy odnoszące się do środków przymusu bezpośredniego można dostrzec w:

- 1) analizowanej ustawie,
- 2) ustawach odnoszących się do poszczególnych służb,
- 3) przepisach proceduralnych<sup>59</sup>.

*Ergo* dopiero kumulatywne ich stosowanie – zdaniem M. Pruska – mogłoby wypełnić przesłankę związaną z koniecznością ustawowego ograniczenia praw i wolności człowieka, obywatela<sup>60</sup>. Jest to ciekawy i niepozbawiony słuszności pogląd.

Legalnej definicji środków przymusu bezpośredniego nie znajdziemy w u.ś.p.b., bowiem ustawodawca zdecydował się jedynie na wprowadzenie zamkniętego katalogu (*numerus clausus*) środków przymusu bezpośredniego, do których według art. 12 ust. 1 u.ś.p.b. należą:

- 1) siła fizyczna w postaci technik:
  - a) transportowych,

<sup>57</sup> Por. D. Mielnik, *Analiza komparatystyczna w przedmiocie użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej w wybranych krajach europejskich. Analiza de lege lata oraz postulaty de lege ferenda*, [w:] *Środki przymusu bezpośredniego. Zakres i sposoby użycia na przykładzie wybranych podmiotów bezpieczeństwa*, red. T. Kośmider, Warszawa 2020, s. 17.

<sup>58</sup> Wyrok TK z dnia 17 maja 2012 r., K 10/11, Legalis nr 473524.

<sup>59</sup> M. Prusek, *Problematyka środków przymusu bezpośredniego w świetle konstytucyjnego wymogu regulacji ustawowej (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP)*. Cz. I, „Przegląd Policyjny” 2016, nr 4(124), s. 163.

<sup>60</sup> *Ibidem*.

- b) obrony,
- c) ataku,
- d) obezwładnienia;
- 2) kajdanki:
  - a) zakładane na ręce,
  - b) zakładane na nogi,
  - c) zespolone;
- 3) kaftan bezpieczeństwa;
- 4) pas obezwładniający;
- 5) siatka obezwładniająca i inne podobne środki służące do obezwładniania;
- 6) kask zabezpieczający;
- 7) pałka służbowa;
- 8) wodne środki obezwładniające;
- 9) pies służbowy;
- 10) koń służbowy;
- 11) pociski niepenetracyjne;
- 12) chemiczne środki obezwładniające w postaci:
  - a) ręcznych miotaczy substancji obezwładniających,
  - b) plecakowych miotaczy substancji obezwładniających,
  - c) granatów łzawiących,
  - d) innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających;
- 13) przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej,
- 14) cela zabezpieczająca,
- 15) izba izolacyjna,
- 16) pokój izolacyjny,
- 17) kolczatka drogowa i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych,
- 18) pojazdy służbowe,
- 19) środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe,
- 20) środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub oślniewających,
- 21) środki i urządzenia przeznaczone do zniszczenia albo unieruchomienia bezzałogowego statku powietrznego albo przejęcia kontroli nad jego lotem.

W zaprezentowanym katalogu środków możemy wyróżnić te stosowane przez uprawniony podmiot wobec osoby fizycznej i będzie to np. siła fizyczna oraz takie środki (techniczny charakter), które służą do np. pokonania różnego rodzaju zamknięć, przeszkód, w tym materiały wybuchowe<sup>61</sup>. Zwróćmy również uwagę, iż niektóre z tych środków mogą być wykorzystane<sup>62</sup> wobec zwierzęcia, w przypadku gdy jego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu uprawnionego<sup>63</sup> lub innej osoby. Do tych środków zaliczamy według art. 12 ust. 1 u.ś.p.b.:

- 1) siłę fizyczną w postaci technik (obrony, ataku, obezwładnienia),
- 2) siatkę obezwładniającą i inne podobne środki służące do obezwładniania,
- 3) pałkę służbową,

<sup>61</sup> P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, *Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*, Warszawa 2020, s. 65.

<sup>62</sup> Przez wykorzystanie środka przymusu bezpośredniego należy rozumieć zastosowanie środka przymusu bezpośredniego wobec zwierzęcia albo zastosowanie go w celu zatrzymania, zablokowania lub unieruchomienia pojazdu lub pokonania przeszkody, a w przypadku bezzałogowego statku powietrznego – jego zniszczenia albo unieruchomienia albo przejęcia kontroli nad jego lotem, art. 4 pkt 9 u.ś.p.b.

<sup>63</sup> Uprawniony w świetle art. 2 ust. 1 i 2 u.ś.p.b. to podmiot władny do używania lub wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej: funkcjonariusz: Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Ochrony Państwa, Służby Celno-Skarbowej, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Policji, Służby Więziennej, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Straży Ochrony Kolei, Straży Parku, strażnik: Państwowej Straży Łowieckiej, Państwowej Straży Rybackiej, Straży Leśnej, straży gminnych (miejskich), funkcjonariusz i żołnierz: Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, żołnierz: Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych, pracownicy ochrony uprawnieni do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej na podstawie przepisów ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz.U. z 2021 r. poz. 1995), inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego, inspektorzy regionalnej inspekcji wodnej, członkowie służby porządkowej, o których mowa w ustawie z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 616), pracownicy zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich, okręgowych ośrodków wychowawczych lub młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

- 4) wodne środki obezwładniające,
- 5) pociski niepenetracyjne,
- 6) chemiczne środki obezwładniające w postaci (ręcznych miotaczy substancji obezwładniających, plecakowych miotaczy substancji obezwładniających, granatów łzawiących, innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających),
- 7) przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

Niektóre ze środków przymusu bezpośredniego można użyć<sup>64</sup> prewencyjnie, celem zapobieżenia ucieczce osoby ujętej, doprowadzanej, zatrzymanej, konwojowanej lub umieszczonej w strzeżonym ośrodku, areszcie dla cudzoziemców lub osoby pozbawionej wolności, a także w celu zapobieżenia objawom agresji lub autoagresji tych osób. Do tych środków należy zaliczyć na podstawie art. 13 ust. 1 u.ś.p.b.:

- 1) siłę fizyczną w postaci technik transportowych,
- 2) kajdanki (zakładane na ręce, zakładane na nogi, zespolone),
- 3) kaftan bezpieczeństwa,
- 4) pas obezwładniający,
- 5) kask zabezpieczający.

Użycie bądź też wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego może więc nastąpić nie tylko, gdy ma miejsce zagrożenie życia, wolności, zdrowia uprawnionego lub innej osoby, ale i wtedy gdy istnieje konieczność przeciwdziałania zagrożeniom, które mogą się pojawić – aspekt prewencyjny<sup>65</sup>.

Istotne jest również to, że na podstawie art. 6 ust. 1 u.ś.p.b. tego rodzaju środki należy używać lub wykorzystywać w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając przy tym środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości (art. 6 ust. 1 u.ś.p.b.). Środki przymusu bezpośredniego używa lub wykorzystuje się w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę (art. 7 ust. 1 u.ś.p.b.). Ponadto:

<sup>64</sup> Przez użycie środka przymusu bezpośredniego należy rozumieć zastosowanie środka przymusu bezpośredniego wobec osoby, art. 4 pkt 6 u.ś.p.b.

<sup>65</sup> P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, *Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego...*, op. cit., s. 66.

- 1) od ich użycia lub wykorzystania należy odstąpić, gdy cel ich użycia lub wykorzystania został osiągnięty (art. 7 ust. 2 u.ś.p.b.),
- 2) używa lub wykorzystuje się je z zachowaniem szczególnej ostrożności, uwzględniając ich właściwości, które mogą stanowić zagrożenie życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby (art. 7 ust. 3 u.ś.p.b.).

Mając powyższe na uwadze, można stwierdzić, że użycie lub też wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego musi być zgodne z wypracowanymi regułami, związanymi z tego rodzaju działalnością podmiotów uprawnionych, które to przybierają postać zasad<sup>66</sup>. Należą do nich w szczególności: zasada celowości, niezbędności, proporcjonalności, minimalizacji szkód oraz szczególnej ostrożności (art. 6 i 7 u.ś.p.b.).

Należy się zastanowić, czy w k.p.k. ustawodawca zdecydował się na:

- 1) uregulowanie problematyki stosowania środków przymusu bezpośrednio,
- 2) ich zdefiniowanie?

Należy stwierdzić, iż na próżno szukać w k.p.k. przepisów regulujących problematykę stosowania tego rodzaju środków. *Ergo* ustawodawca tą kwestię przemilczał. Owszem w k.p.k. znajduje się dział VI dotyczący środków przymusu, ale nie znajdziemy w nim zapisów *stricto* poświęconych środkom przymusu bezpośredniego. Środki przymusu to według J. Skorupki „[...] czynności organów postępowania mające na celu zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania lub wymuszenie spełnienia obowiązków procesowych za pomocą przymusu lub groźby jego zastosowania”<sup>67</sup>. Ustawa karno-procesowa wyróżnia następujące środki przymusu:

- 1) ujęcie,
- 2) zatrzymanie,
- 3) środki zapobiegawcze (izolacyjne, nieizolacyjne),
- 4) poszukiwanie oskarżonego i list gończy,
- 5) list żelazny,
- 6) kary porządkowe,
- 7) zabezpieczenie majątkowe.

<sup>66</sup> D. Mielnik, *Analiza komparatystyczna...*, op. cit., s. 25.

<sup>67</sup> *Proces karny*, op. cit., s. 490.

Na podstawie zaprezentowanego wyliczenia widać, że dział VI k.p.k. nie zawiera regulacji dotyczących środków przymusu bezpośredniego. Jednakże spotkać się można z poglądem, na mocy którego do środków przymusu *sensu largo* można zaliczyć nie tylko zaprezentowane środki przymusu karnoprosesowego, ale i środki przymusu bezpośredniego<sup>68</sup>. Przykładowo w dogmatyce prawa karnego procesowego do środków przymusu zalicza się:

- 1) zatrzymanie,
- 2) środki zapobiegawcze,
- 3) środki wymuszające spełnienie obowiązków procesowych (kary porządkowe, przymusowe doprowadzenie do organu procesowego, przymus wobec osoby poddanej badaniom, pobraniu płynów, innym czynnościom),
- 4) środki wymuszające zachowanie porządku w czasie rozprawy,
- 5) zabezpieczenie majątkowe<sup>69</sup>.

Zdaniem autora środki przymusu bezpośredniego stanowią odrębną grupę środków w stosunku do tych związanych z przymusem procesowym, których katalog ustawodawca przewidział k.p.k. *Ergo* nie należy zaliczać tego rodzaju środków do grupy przymusowych środków procesowych. Za ich odróżnieniem od siebie przemawia kilka argumentów:

- 1) w dziale VI k.p.k. brak jest przepisów przewidujących i regulujących stosowanie środków przymusu bezpośredniego,
- 2) przymus bezpośredni stanowi formę realizacji środków przymusu przewidzianych w k.p.k., która – jak wskazuje M. Prusek – stosowana jest w szczególności w sytuacjach związanych z przymusową realizacją czynności procesowych<sup>70</sup>,

<sup>68</sup> M. Prusek, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego w procesie karnym*, Warszawa 2021, s. 135.

<sup>69</sup> *Proces karny*, *op. cit.*, s. 490, S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 407.

<sup>70</sup> M. Prusek, *Problematyka środków przymusu bezpośredniego...*, *op. cit.*, s. 159. Ponadto w przypisie 36 Prusek podaje m.in. następujących autorów i ich dzieła: R. Koper, *W sprawie regulacji stosowania środków przymusu bezpośredniego w procesie karnym*, „Przegląd Policyjny” 2014, nr 4, s. 50, 52, K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 462 i nast., P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Tom I*, Warszawa 2011, s. 1004–1005, 1019.

- 3) bezpośrednio stanowi swoistą cechę odróżniającą środki przymusu bezpośredniego od tych związanych z przymusem procesowym. Otóż wiąże się ona z niezwłocznością i natychmiastowością podjęcia reakcji przez funkcjonariusza w odpowiedzi na zachowanie podmiotu wobec, którego zostały one zastosowane<sup>71</sup>. Ich stosowanie odznacza się brakiem zbędnego formalizmu i szybkością podejmowanych działań w odpowiedzi na zachowanie danej osoby<sup>72</sup>. Natomiast w przypadku tych związanych z przymusem karnoprocessowym mamy do czynienia z koniecznością przeprowadzenia postępowania, wydania decyzji, co – jak słusznie podkreśla M. Prusek – „[...] stwarza pewną przestrzeń przyczynową i czasową między zachowaniem adresata a reakcją organu, która to przestrzeń może wymagać podjęcia dodatkowych zachowań i wynosić nawet kilka dni, tygodni, miesięcy”<sup>73</sup>,
- 4) art. 74 § 3a k.p.k. odnosi się do możliwości stosowania środków przymusu bezpośredniego, nie definiując przy tym, czym owe środki są.

Zatem tylko jeden ww. artykuł ustawy karnoprocessowej przewiduje możliwość zastosowania środków przymusu bezpośredniego pod postacią siły fizycznej oraz środków technicznych służących obezwładnieniu (art. 74 § 3a k.p.k.). Analizując art. 74 § 3a k.p.k., warto pokrótce odnieść się do aspektów historycznych związanych ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego na gruncie wyegzekwowania spełnienia obowiązków dowodowych wynikających z art. 74 § 2 i 3 k.p.k.

Możliwość skorzystania z tego rodzaju środków – celem pobrania niezbędnego materiału – dawał w przeszłości § 5 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie poddawania badaniom lub wykonywania czynności z udziałem oskarżonego oraz osoby podejrzanej<sup>74</sup>, które zostało wydane na

<sup>71</sup> M. Prusek, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego...*, op. cit., s. 48.

<sup>72</sup> *Ibidem*, s. 49.

<sup>73</sup> *Ibidem*.

<sup>74</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie poddawania badaniom lub wykonywania czynności z udziałem oskarżonego oraz osoby podejrzanej (Dz.U. z 2005 r., nr 33, poz. 299 ze zm.).

podstawie art. 74 § 4 k.p.k. Jednakże Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 5 marca 2013 r.<sup>75</sup> uznał, że:

- 1) § 5 pkt 1 przedmiotowego rozporządzenia jest niezgodny z art. 74 § 4 k.p.k. oraz art. 92 ust. 1, art. 41 ust. 1 i art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji,
- 2) § 5 ust. 2 przedmiotowego rozporządzenia jest niezgodny z art. 74 § 4 k.p.k. oraz art. 92 ust. 1 i art. 41 ust. 1 Konstytucji,
- 3) § 10 ust. 1 niniejszego rozporządzenia, w części zawierającej słowa „mimo zastosowania przymusu bezpośredniego”, jest niezgodny z art. 74 § 4 k.p.k. oraz art. 92 ust. 1 i art. 41 ust. 1 Konstytucji.

Mając na względzie powyższe, z dniem 20 marca 2013 r. § 5 i § 10 przywołanego wcześniej rozporządzenia utracił moc. Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu napisał, że „żaden inny przepis k.p.k. nie uprawnia organu wykonującego badania lub czynności wymienione wyżej, do zastosowania wobec oskarżonego lub osoby podejrzanej przymusu bezpośredniego oraz nie reguluje »asysty« podczas tychże badań i czynności”. Ponadto słusznie zwrócił uwagę, że:

- 1) nieobecność w k.p.k. przepisów regulujących te zagadnienia należy uznać za świadomy wybór legislatywy,
- 2) w poddanym analizie zakresie, rozporządzenie – uzupełniwszy k.p.k. – zostało pozbawione charakteru wykonawczego i przebrało przy tym więc występującą między rozporządzeniem a ustawą. Trybunał Konstytucyjny przypomniał, że rozporządzenie nie może być osadzone na upoważnieniu domniemanym czy też na egzegezie celowościowej. Stwierdził również, że przepisy tego rozporządzenia przekraczały granice upoważnienia ustawowego, normując zagadnienia nieuregulowane w drodze ustawy.

Konsekwencją wydania tego orzeczenia było wprowadzenie do k.p.k. art. 74 § 3a, na mocy którego oskarżonego, podejrzanego lub osobę podejrzaną wzywa się do poddania obowiązkom wynikającym z § 2 i 3. Natomiast w razie odmowy poddania się tym obowiązkom ww. osoby – można ją zatrzymać i przymusowo doprowadzić,

<sup>75</sup> Wyrok TK z dnia 5 marca 2013 r., U 2/11, Legalis nr 600809.

a także zastosować wobec nich siłę fizyczną lub środki techniczne służące obezwładnieniu, w zakresie niezbędnym do wykonania danej czynności.

Analizując art. 74 § 3a k.p.k., dostrzegamy w pierwszej kolejności obowiązek związany z wezwaniem do poddania się czynnościom i badaniom przewidzianym w § 2 i 3 komentowanego artykułu. Ponadto zastosowanie środków przymusu bezpośredniego może mieć miejsce jedynie w zakresie niezbędnym do ich wykonania, co nawiązuje do zasady niezbędności i minimalizacji szkód wprowadzonych do u.ś.p.b., przybierając – tym samym – postać swego rodzaju częściowego *superfluum* z tytułu zdecydowanie szerszego uregulowania zagadnienia związanego z regułami użycia, wykorzystania środków przymusu bezpośredniego w u.ś.p.b.<sup>76</sup>

*Ergo* zgodnie z tym artykułem upoważniony podmiot (np. organ procesowy) ma obowiązek wezwać oskarżonego, podejrzanego lub osobę podejrzaną do poddania się obowiązkom wynikającym z treści art. 74 § 2 i 3 k.p.k. Jeżeli wspomniane osoby odmówią poddania się obowiązkom i dobrowolnie nie zastosują się do wezwania, właściwy organ może zastosować wobec osób zobowiązanych do poddania się określonym badaniom m.in. siłę fizyczną lub środki techniczne służące obezwładnieniu.

Przepis ten nie wymienia podmiotów uprawnionych do użycia, wykorzystania przewidzianych w nim środków przymusu bezpośredniego. Celem ich ustalenia należy sięgnąć do art. 15 § 1 k.p.k., na którego podstawie Policja i inne organy w postępowaniu karnym zobowiązane są do wykonywania poleceń sądu, referendarza sądowego i prokuratora. Dzięki powyższemu wiadomo, że organem posiadającym legitymację do zastosowania na podstawie art. 74 § 3a k.p.k. środków przymusu bezpośredniego jest Policja. Jednakże nie tylko ta formacja, ponieważ przez pojęcie „inne organy” wprowadzone do art. 15 § 1 k.p.k., należy rozumieć podmioty prowadzące postępowanie przygotowawcze oraz realizujące określone czynności w tym postępowaniu<sup>77</sup>. Są to – z uwagi na art. 312 k.p.k. – organy Straży Granicznej, Krajowej Administracji Skarbowej, Agencji

<sup>76</sup> M. Prusek, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego...*, op. cit., s. 162.

<sup>77</sup> A. Sakowicz, *Komentarz do art. 15 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz...*, red. A. Sakowicz, op. cit., pkt I 4.

Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Żandarmerii Wojskowej w obszarze – rzecz jasna – swojej właściwości (art. 312 k.p.k.).

Warto również wskazać, że organy uprawnione oprócz Policji do prowadzenia dochodzenia na mocy rozporządzenia wydanego na podstawie art. 325d k.p.k. to:

- 1) organy Inspekcji Handlowej w sprawach o ujawnione przez nie w czasie przeprowadzania kontroli przestępstwa określone w art. 43 ust. 1 i 2 oraz w art. 45<sup>3</sup> ust. 1 ustawy z dnia 28 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi<sup>78</sup> oraz w art. 38 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej<sup>79</sup>,
- 2) organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej w sprawach o przestępstwa określone w art. 37b ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej<sup>80</sup>, w art. 96–99 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia<sup>81</sup> oraz w art. 31–34, art. 36–40, art. 50 i art. 51 ustawy z dnia 25 lutego 2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach<sup>82</sup>,
- 3) Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej w sprawach o przestępstwa określone w art. 447 ust. 2 ustawy z dnia 12 lipca 2024 r. – Prawo komunikacji elektronicznej<sup>83</sup>.

Ponadto do prowadzenia dochodzenia na mocy przepisów szczególnych uprawnieni są np.:

- 1) strażnicy leśni, nadleśniczy, ich zastępcy, inżynierowie nadzoru, leśniczy i podleśniczy, w przypadku, gdy przedmiotem przestępstwa jest drewno pochodzące z lasów stanowiących własność Skarbu Państwa (art. 47 ust. 2 pkt 7 i art. 48 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach<sup>84</sup>),

<sup>78</sup> T.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2151.

<sup>79</sup> T.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 229.

<sup>80</sup> T.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 416.

<sup>81</sup> T.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1448.

<sup>82</sup> T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1816.

<sup>83</sup> Dz.U. z 2024 r., poz. 1221. Zob. K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, R. Koper, *Komentarz do art. 325d k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. A. Sankowicz, *op. cit.*, pkt 2.

<sup>84</sup> T.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 530, 1473, 1907, z 2025 r., poz. 179.

- 2) strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej w sytuacji, gdy przedmiotem przestępstwa jest zwierzyna (art. 39 ust. 2 pkt 7 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie<sup>85</sup>).

Istotne w świetle przedmiotowych rozważań jest to, że nie wszystkie wymienione organy mają – na podstawie art. 74 § 3a k.p.k. – prawo do stosowania środków przymusu bezpośredniego. Słusznie zauważa M. Prusek, że „[...] niezbędnym elementem odtwarzanej normy kompetencyjnej jest art. 2 u.ś.p.b. uzupełniony odpowiednimi przepisami ustaw resortowych”<sup>86</sup>. Wyciągając wnioski – po przeprowadzeniu analizy tych wszystkich przepisów – uznać trzeba, że uprawnionymi do stosowania środków przymusu bezpośredniego są funkcjonariusze Policji, Straży Granicznej, Krajowej Administracji Skarbowej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Żandarmerii Wojskowej, strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej oraz strażnicy leśni<sup>87</sup>.

We wcześniejszych częściach pracy wspomniano, że tylko jeden artykuł, tj. 74 § 3a k.p.k., przewiduje możliwość stosowania środków przymusu bezpośredniego pod postacią siły fizycznej oraz środków technicznych służących obezwładnieniu, nie definiując, czym one są. Co również istotne, nie odsyła on (jak również żaden inny artykuł k.p.k.) do przepisów u.ś.p.b. w kwestii związanej z problematyką stosowania środków przymusu bezpośredniego<sup>88</sup>.

Skoro wiemy, jakie podmioty uprawnione są do stosowania środków przymusu bezpośredniego, to koniecznie trzeba się w tym miejscu odnieść do zagadnienia związanego z katalogiem tychże środków możliwych do zastosowania, celem wyegzekwowania spełnienia obowiązków dowodowych wobec oskarżonego, podejrzanego i osoby podejrzanej. Porównując katalog tychże środków zawarty w u.ś.p.b. z tym znajdującym się w art. 74 § 3a k.p.k., wyraźnie widoczne jest, że w k.p.k. ustawodawca ograniczył go do siły fizycznej i środków technicznych. Wydaje się to zabiegiem zdecydowanie racjonalnym z uwagi na to, że nie wszystkie środki przymusu

<sup>85</sup> T.j. z 2025 r., poz. 1539. Zob. K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, R. Koper, *Komentarz do art. 325d k.p.k., op. cit.*, pkt 1.

<sup>86</sup> M. Prusek, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego...*, *op. cit.*, s. 163.

<sup>87</sup> *Ibidem*.

<sup>88</sup> *Ibidem*, s. 160.

bezpośredniego przewidziane w u.ś.p.b. posłużyłyby do wyegzekwowania spełnienia obowiązków przewidzianych w poddanym wcześniej analizie art. 74 § 2 i 3 k.p.k.<sup>89</sup> Po pierwsze, powinny być to środki niezbędne do osiągnięcia celów ich zastosowania, proporcjonalne do stopnia zagrożenia oraz możliwie jak najmniej dolegliwe (art. 6 ust. 1 u.ś.p.b.).

Mając powyższe na uwadze, do pierwszej grupy tychże środków należy zaliczyć te umożliwiające obezwładnienie osoby poddanej badaniu, przez co należy rozumieć pozbawienie swobody ruchów lub spowodowanie odwracalnej, krótkotrwałej dysfunkcji kończyn lub zmysłów w celu m.in. przełamania oporu osoby niepodporządkowującej się poleceniom wydawanym na podstawie prawa (art. 4 pkt 4 u.ś.p.b.). Zatem będzie to siła fizyczna realizowana pod postacią technik transportowych, obrony lub obezwładnienia<sup>90</sup>. Ważne w kontekście powyższego jest również to, że w świetle art. 14 ust. 2 u.ś.p.b., stosując siłę fizyczną, nie można zadawać uderzeń, chyba że uprawniony podejmuje działania celem odparcia zamachu na własne życie lub zdrowie (lub innych osób), mienie lub przeciwdziała ucieczce (art. 14 ust. 2 u.ś.p.b.). Rację ma M. Prusek, pisząc, że jeżeli oskarżony, podejrzany, osoba podejrzana nie zachowuje się agresywnie, to możliwe staje się zastosowanie siły fizycznej, ale tylko pod postacią technik transportowych i obezwładnienia<sup>91</sup>.

Do drugiej grupy środków (czyli tych technicznych) można zakwalifikować m.in. kajdanki zakładane na ręce, zakładane na nogi, zespolone, kaftan bezpieczeństwa, pas obezwładniający, siatkę obezwładniającą czy kask zabezpieczający<sup>92</sup>. Przy czym termin „środki techniczne”, stanowiąc swoisty, legislacyjny przeżytek funkcjonujący na gruncie nieobowiązujących już tzw. ustaw resortowych, implikuje problem związany z niejednołitym definiowaniem

<sup>89</sup> *Ibidem*, s. 164.

<sup>90</sup> D. Drajewicz, *Komentarz do art. 74 k.p.k.*, *op. cit.*, pkt IV 3.

<sup>91</sup> M. Prusek wyklucza w takiej sytuacji stosowanie technik ataku i obrony. M. Prusek, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego...*, *op. cit.*, s. 165. Ponadto tenże autor w przypisie 616 wskazuje też: J. Księżyk, *Wybrane aspekty stosowania środków przymusu bezpośredniego przez Policję w związku z art. 74 § 2 k.p.k.*, „Przegląd Policyjny” 2008, nr 1, s. 77–78.

<sup>92</sup> D. Drajewicz, *Komentarz do art. 74 k.p.k.*, *op. cit.*, pkt IV 3.

tego pojęcia<sup>93</sup>. Zdaniem autora do środków technicznych stosowanych, celem wyegzekwowania spełnienia obowiązków wynikających z art. 74 § 2 i 3 k.p.k., nie należy zaliczać chociażby: siatki obezwładniającej, kasku zabezpieczającego, kaftana bezpieczeństwa czy pasa obezwładniającego, aby móc jedynie wykonać czynności przewidziane w podanym przepisie<sup>94</sup>. Wynika to odpowiednio z art. 18 ust. 1, art. 17 ust. 1, art. 16 ust. 1 u.ś.p.b. *Ergo* do grupy środków technicznych można zaliczyć tylko kajdanki, co – jak słusznie podkreśla M. Prusek – „[...] używanie na gruncie art. 74 § 2 i 3 k.p.k. terminu »środki techniczne« jest pewnym legislacyjnym nadużyciem dodatkowo wprowadzającym w błąd”<sup>95</sup>.

Podsumowując ten wątek, należy stwierdzić, że do katalogu środków przymusu bezpośredniego przewidzianych w art. 74 § 3a k.p.k., których stosowanie jest możliwe wobec oskarżonego, podejrzanego, osoby podejrzanego, celem wyegzekwowania spełnienia obowiązków dowodowych, należy zaliczyć:

- 1) siłę fizyczną, ale pod postacią technik transportu i obezwładnienia (w przypadku gdy oskarżony, podejrzany, osoba podejrzana nie zachowują się agresywnie<sup>96</sup>),
- 2) środki techniczne, ale pod postacią kajdanek zakładanych na ręce, na nogi lub tych zespolonych.

Autor zdecydowanie popiera zgłaszany w środowisku naukowym postulat *de lege ferenda* związany z koniecznością usunięcia wprowadzającego w błąd – w świetle powyższych rozważań – terminu „środki techniczne” na rzecz kajdanek<sup>97</sup>. Jednakże przeprowadzając zmiany art. 74 § 3a k.p.k. – w przedmiotowym zakresie – należałoby się również zastanowić nad rozszerzeniem katalogu tychże środków o pałkę wielofunkcyjną typu tonfa z powodu przydatności ucisków, dźwigni możliwych do zrealizowania przy jej pomocy<sup>98</sup>.

<sup>93</sup> M. Prusek, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego...*, *op. cit.*, s. 165.

<sup>94</sup> Do grupy nieprzydatnych środków technicznych M. Prusek zalicza również: paralizatory elektryczne, kolczatki drogowe, inne przeszkody umożliwiające zatrzymanie pojazdu. *Idem*, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego...*, *op. cit.*, s. 165.

<sup>95</sup> *Ibidem*.

<sup>96</sup> Wykluczamy w takiej sytuacji techniki ataku i obrony.

<sup>97</sup> *Ibidem*.

<sup>98</sup> Szerzej: *ibidem*, s. 166 oraz w przypisie nr 620 zob. m.in.: M. Kobylas, *Podstawy prawne oraz taktyka i technika zastosowania środków przymusu bez-*

Wiadomo, że tylko jeden przepis ustawy karnoprocesowej, tj. art. 74 § 3a k.p.k., przewiduje możliwość stosowania środków przymusu bezpośredniego pod postacią siły fizycznej oraz środków technicznych służących obez władnieniu danej osoby. Jednakże w k.p.k. na próżno szukać regulacji odsyłającej do odpowiedniego stosowania u.ś.p.b. w zakresie zastosowania tego rodzaju środków<sup>99</sup>. *Ergo* autor – w ślad za innymi przedstawicielami doktryny – zgłasza kolejny postulat *de lege ferenda* dotyczący uregulowania w k.p.k. problematyki stosowania środków przymusu bezpośredniego lub przynajmniej wprowadzenia właściwych przepisów odsyłających do u.ś.p.b.<sup>100</sup>

## Zakończenie

Ustawodawca zarówno w k.p.k., jak również w u.ś.p.b. nie zdecydował się na wprowadzenie legalnej definicji środków przymusu bezpośredniego, pozostawiając tą kwestię doktrynie. Można więc uznać, że są to działania podejmowane przez uprawniony podmiot, skutkujące ograniczeniem zagwarantowanych w Konstytucji praw i swobód danego człowieka (np. prawa do swobodnego przemieszczania się). Dlatego z uwagi m.in. na art. 31 ust. 3, art. 41 ust. 1 Konstytucji niezbędne jest ich regulowanie w drodze ustawy. Charakterystycznym elementem je wyróżniającym jest „bezpośredniość”. Odznacza się ona niezwłocznością i natychmiastowością podejmowania reakcji przez uprawniony podmiot w odpowiedzi na zachowanie człowieka<sup>101</sup>. Ponadto stosowanie tego rodzaju środków przejawia się brakiem zbędnego formalizmu i – co należy jeszcze raz wyraźnie podkreślić – szybkością realizowanych działań w odpowiedzi na zachowanie danej osoby<sup>102</sup>.

---

*pośredniego w celu pobrania od osoby podejrzanej odbitek linii papilarnych*, „Przegląd Policyjny” 2005, nr 3, s. 327–329; J. Księżyk, *Wybrane aspekty stosowania środków przymusu bezpośredniego przez Policję w związku z art. 74 § 2 k.p.k.*, „Przegląd Policyjny” 2008, nr 1, s. 80.

<sup>99</sup> M. Prusek, *Problematyka środków przymusu bezpośredniego...*, *op. cit.*, s. 160.

<sup>100</sup> *Ibidem*.

<sup>101</sup> M. Prusek, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego...*, *op. cit.*, s. 48.

<sup>102</sup> *Ibidem*, s. 49.

Środki przymusu bezpośredniego przewidziane w art. 74 § 3a k.p.k. można zastosować wobec oskarżonego, podejrzanego i osoby podejrzaney. Zatem – mając na uwadze etapy procesu karnego – mogą być stosowane zarówno w postępowaniu przygotowawczym (faza *in rem* oraz faza *in personam*), jak i postępowaniu sądowym.

Do katalogu środków przymusu bezpośredniego przewidzianych w art. 74 § 3a k.p.k., stosowanych wyłącznie w celu wyegzekwowania spełnienia obowiązków dowodowych przewidzianych w art. 74 § 2 i 3 k.p.k., należy zaliczyć:

siłę fizyczną, ale pod postacią technik transportu i obezwładnienia (w przypadku gdy oskarżony, podejrzany, osoba podejrzana nie zachowują się agresywnie<sup>103</sup>),

środki techniczne, ale pod postacią kajdanek zakładanych na ręce, nogi lub tych zespolonych.

Z kolei podmiotami uprawnionymi do ich stosowania są funkcjonariusze Policji, Straży Granicznej, Krajowej Administracji Skarbowej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Żandarmerii Wojskowej, strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej oraz strażnicy leśni<sup>104</sup>.

Warto również na sam koniec wystosować apel do ustawodawcy, aby rozważył – w świetle poczynionych przez autora rozważań – możliwość:

- 1) usunięcia z art. 74 § 3a k.p.k. krytykowanego, wprowadzającego w błąd terminu „środki techniczne” na rzecz kajdanek<sup>105</sup>,
- 2) rozszerzenia katalogu tychże środków o możliwość zastosowania ucisków i dźwigni za pomocą pałki wielofunkcyjnej typu tonfa<sup>106</sup>,
- 3) kompleksowego uregulowania w k.p.k. problematyki stosowania środków przymusu bezpośredniego lub przynajmniej wprowadzenia właściwych przepisów odsyłających do u.s.p.b.<sup>107</sup>.

<sup>103</sup> Wykluczamy w takiej sytuacji techniki ataku i obrony.

<sup>104</sup> *Ibidem*, s. 163.

<sup>105</sup> *Ibidem*, s. 165.

<sup>106</sup> Szerzej: *ibidem*, s. 166 oraz w przypisie nr 620 zob.: m.in. M. Kobylas, *Podstawy prawne...*, op. cit., s. 327–329, J. Księżyk, *Wybrane aspekty stosowania środków przymusu bezpośredniego...*, op. cit., s. 80.

<sup>107</sup> M. Prusek, *Problematyka środków przymusu bezpośredniego...*, op. cit., s. 160.

## Bibliografia

### Akty prawne

#### *Polska*

Ustawa z dnia 28 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2151).

Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 416).

Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 530, 1473, 1907, z 2025 r., poz. 179).

Ustawa z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1539).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025, poz. 383).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 46, 304).

Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 229).

Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1448).

Ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1816).

Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 555, 820).

Ustawa z dnia 12 lipca 2024 r. – Prawo komunikacji elektronicznej (Dz.U. z 2024 r., poz. 1221).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie poddawania badaniom lub wykonywania czynności z udziałem oskarżonego oraz osoby podejrzanej (Dz.U. z 2005 r., nr 33, poz. 299 ze zm.).

#### *Międzynarodowe*

Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).

### Orzecznictwo

#### *Trybunał Konstytucyjny*

Wyrok TK z dnia 17 maja 2012 r., K 10/11, Legalis nr 473524.

Wyrok TK z dnia 5 marca 2013 r., U 2/11, Legalis nr 600809.

#### *Sąd Najwyższy*

Wyrok SN – Izba Karna z dnia 21 lipca 2000 r., II KKN 108/00, Legalis nr 49078.

Postanowienie SN – Izba Karna z dnia 22 września 2008 r., IV KK 241/08, Legalis nr 118119.

Wyrok SN – Izba Karna z dnia 15 października 2015 r., III KK 206/15, Legalis nr 1460738.

## Literatura

Boratyńska K.T., Czarnecki P., *Komentarz do art. 71 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, Legalis.

Boratyńska K.T., Czarnecki P., *komentarz do art. 74 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, Legalis.

Boratyńska K.T., Czarnecki P., Koper R., *Komentarz do art. 325d k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, Legalis.

Drajewicz D., *Komentarz do art. 71 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, Legalis.

Drajewicz D., *Komentarz do art. 74 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, Legalis.

Gensikowski P., *Komentarz do art. 517 d k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, Legalis.

Hypś S., *Komentarz do art. 66 k.k.*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, Legalis.

Kłak C.P., „Osoba podejrzana” oraz „potencjalnie podejrzana” w polskim procesie karnym a zasada *nemo se ipsum accusare tenetur*, „Ius Novum” 2012, t. 6, nr 4, s. 56–77.

Kmiecik R., *Prawo do milczenia zatrzymanej osoby podejrzanej (w świetle reguły nemo tenetur)*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 7–8, s. 17–22.

Kret J., *Zakres obowiązywania zasady nemo se ipsum accusare tenetur na tle nowych rozwiązań technicznych i prawnych w motoryzacji*, „Studia Prawnicze KUL” 2020, nr 3(83), s. 417–438.

Kucharczyk M., „Osoba podejrzana”, „podejrzany” i „oskarżony” w polskim procesie karnym – zakres pojęciowy, „Problemy Prawa Karnego” 2017, nr 1(27), s. 133–171.

Lachowski J., *Komentarz do art. 66 k.k.*, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, P. Zawłocki, Warszawa 2021, Legalis.

Łabuz P., Malinowska I., Michalski M., *Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*, Warszawa 2020.

Mielnik D., *Analiza komparatystyczna w przedmiocie użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej w wybranych krajach europejskich. Analiza de lege lata oraz postulaty de lege ferenda*, [w:] *Środki przymusu bezpośredniego. Zakres i sposoby użycia na przykła-*

- dzie wybranych podmiotów bezpieczeństwa*, red. T. Kośmider, Warszawa 2020, s. 11–48.
- Posnow W., *Komentarz do art. 71 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2021, Legalis.
- Posnow W., *Komentarz do art. 74 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2021, Legalis.
- Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018.
- Prusek M., *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego w procesie karnym*, Warszawa 2021.
- Prusek M., *Problematyka środków przymusu bezpośredniego w świetle konstytucyjnego wymogu regulacji ustawowej (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP). Cz. I.*, „Przegląd Policyjny” 2016, nr 4(124), s. 153–164.
- Sakowicz A., *Komentarz do art. 15 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, Legalis.
- Światłowski A., *Komentarz do art. 517d k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Skorupka J., Warszawa 2021, Legalis.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013.

## Streszczenie

**Środki przymusu bezpośredniego stosowane w celu wyegzekwowania (wobec oskarżonego, podejrzanego, osoby podejrzanej) spełnienia obowiązków dowodowych wynikających z art. 74 § 2 i 3 k.p.k.**  
**Analiza *de lege lata* oraz postulaty *de lege ferenda***

W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego tylko jeden artykuł (art. 74 § 3a k.p.k.) przewiduje możliwość stosowania środków przymusu bezpośredniego pod postacią siły fizycznej oraz środków technicznych służących obezwładnieniu, nie definiując, czym one są. Ponadto żaden artykuł k.p.k. nie odsyła do przepisów ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (u.s.p.b.) w kwestii związanej z problematyką stosowania tychże środków.

Przeprowadzona analiza daje podstawy ku temu by uznać, że do katalogu środków przymusu bezpośredniego przewidzianych w art. 74 § 3a, stosowanych wyłącznie w celu wyegzekwowania spełnienia obowiązków dowodowych przewidzianych art. 74 § 2 i 3, należy zaliczyć: siłę fizyczną pod postacią technik transportu i obezwładnienia (gdy oskarżony, podejrzany, osoba podejrzana nie zachowują się agresywnie).

nie) oraz środki techniczne pod postacią kajdanek zakładanych na ręce, nogi lub tych zespolonych.

Ponadto autor popiera zgłaszany w środowisku naukowym postulat *de lege ferenda* związany z koniecznością usunięcia wprowadzającego go w błąd terminu „środki techniczne” na rzecz pojęcia „kajdanki” i sugeruje, że należałoby wziąć pod rozwagę rozszerzenie katalogu tychże środków o pałkę wielofunkcyjną typu tonfa. Ponadto – w ślad za innymi przedstawicielami doktryny – zgłasza kolejny postulat dotyczący uregulowania w k.p.k. problematyki stosowania środków przymusu bezpośredniego lub przynajmniej wprowadzenia właściwych przepisów odsyłających do u.ś.p.b.

**Słowa kluczowe:** Środki przymusu bezpośredniego, obowiązki dowodowe, kajdanki, siła fizyczna

## Abstract

Direct coercive measures used to fulfill evidentiary obligations arising from Article 74 § 2 and 3 of the Code of Criminal Procedure. *De lege lata* analysis and *de lege ferenda* postulates

Only one article, i.e. 74 § 3a of the Code of Criminal Procedure, provides in the Criminal Procedure Act for the possibility of using direct coercive measures in the form of physical force and technical means of overpowering, without defining what they are. Moreover, no article of the Code of Criminal Procedure refers to the provisions of the Act on Direct Coercive Measures and Firearm in matters related to the issue of using these measures. The analysis conducted provides grounds for considering that the catalogue of direct coercive measures provided for in Article 74 § 3a of the Code of Criminal Procedure, used exclusively for the purpose of enforcing the fulfilment of evidentiary obligations provided for in Article 74 § 2 and 3 of the Code of Criminal Procedure, include: physical force in the form of transportation and overpowering techniques (when the person is not behaving aggressively); technical means in the form of handcuffs placed on the hands, feet or those joined together.

Moreover, the author supports the postulate raised in the scientific community related to the need to remove the misleading term ‘technical means’ in favor of handcuffs and suggests that it would be worth considering expanding the catalog of these means to include

a multifunctional baton of the tonfa type. Moreover – following other representatives of the doctrine – he raises another postulate regarding the regulation in the Code of Criminal Procedure of the issue of the use of direct coercion measures or at least the introduction of appropriate provisions referring to the Act on Direct Coercive Measures and Fire-arm.

**Key words:** direct coercive measures, evidentiary obligations, handcuffs, physical force

